

Notă de argumentare

Demersul pentru utilizarea și a formelor de feminin pentru profesii, meserii, funcții este o pledoarie pentru aplicarea limbajului echilibrat în privința genului în discursul public (politic, educațional, media, științific etc.). Tratatamentul lingvistic egal, nediscriminatoriu, atât față de femei, cât și de bărbați, se asigură de iure și de facto inclusiv prin limbajul de gen. Mai mult decât atât, acesta este justificat din punct de vedere sociocultural și recomandat de organismele europene pentru a asigura la nivel discursiv principiul egalității și echității între femei și bărbați.

A se vedea:

- **Recomandarea CM/Rec (2007)17 către statele-membre privind standardele și mecanismele de asigurare a egalității de gen:** „eliminarea sexismului din limbaj și promovarea limbajului care reflectă principiul egalității între femei și bărbați.”
- **Recomandarea CM / Rec (2019) 1 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind prevenirea și combaterea sexismului**, II.A. Limbajul și comunicarea:

„Limbajul și comunicarea sunt componente esențiale ale egalității de gen și nu trebuie să consacre hegemonia modelului masculin. Comunicarea nestereotipică este un mod bun de educare, sensibilizare și prevenire a comportamentului sexist. Acesta cuprinde eliminarea expresiilor sexiste, *utilizarea formelor de gen feminin și masculin sau neutre pentru titluri și atunci când se adresează unui grup* (subl.n.), diversificarea reprezentării femeilor și bărbaților și asigurarea egalității atât în plan vizual, cât și în alte moduri de reprezentări.”

Guvernele statelor membre sunt invitate să ia în considerare următoarele măsuri:

II.A.1. „Să reafirme și să pună în aplicare recomandările relevante existente ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre, inclusiv Recomandarea nr. R (90) 4 privind eliminarea sexismului din limbaj și Recomandarea CM / Rec (2007) 17 privind standardele și mecanismele egalității de gen, care subliniază că acțiunile statelor membre trebuie să vizeze promovarea utilizării limbajului non-sexist în toate sectoarele, în special în sectorul public”.

II.A.2. „Întreprinderea unei revizuii sistematice a tuturor legilor, reglementărilor, politicilor etc., pentru limbajul sexist și încrederea în ipoteze și stereotipuri de gen, *în vederea înlocuirii lor cu o terminologie sensibilă la gen. Buna practică include pregătirea unor ghiduri de comunicare care nu sunt sexiste și fără stereotipuri de gen pentru utilizare în documentele administrației publice.*” (subl.n.)

Utilizarea numelor generice și a numelor de profesii/funcții doar la forma de masculin, precum și la forma de plural masculin înglobant, recomandat în avizul Institutului de Filologie „B.P.-Hasdeu” sunt mecanisme discursive de excludere prin limbaj a femeilor din viața socială, inclusiv cea profesională. Prin recomandarea utilizării formei de masculin ca generică, iar acordul între referent și poziție, ocupație să fie făcut întotdeauna la masculin, precum că așa este corect gramatical, se pierde din vedere faptul că norma lingvistică nu este atemporală și imuabilă. Or, ea este elaborată de persoane care au și ei/ele (unii/unele, desigur) prejudecățile lor culturale, precum și o rezistență mai mică sau mai mare la schimbare.

În acest sens, încă în anii 80 ai sec. trecut, lingvistul notoriu, academicianul Nicolae Corlăteanu, scria despre schimbările din limbă și apariția unor forme paralele la substantivele care anterior erau folosite doar la forma masculină, precum *arhitect-arhitectă, inginer-ingineră, avocat-avocată, președinte-președintă, deputat-deputată, șofer-șoferiță, miner-mineriță, sudor-sudoriță* ș.a. (În Revista „Femeia Moldovei”, 1976, p.21) Lingvista Mioara Avram menționa acum două decenii că „de câte ori există o formație feminină, este recomandabilă folosirea acesteia, nu a masculinului

corespunzător și nici a compuselor greoaie cu determinativul *femeie*.” (Cuvintele limbii române între corect și incorect. Chișinău: „Cartier”, 2001, p.113.)

Conservatorismul lingvistic al formelor de masculin pentru funcții sau profesii care social au încetat să mai fie exclusive (fie numai masculine, fie numai feminine), prin urmare, nu este, justificat. Termenii continuă să-și păstreze acest caracter după o logică care nu este în niciun caz cea a limbii române. Or, limba este un sistem dinamic, demonstrează și ilustrul savant Eugen Coșeriu, un organism viu, influențat de diverse realități, iar unele schimbări sunt justificate. Lucrarea din 2020 a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Academia Română, vol. I, *Inventar de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul online (ISCO)*, definește o serie de cuvinte neînregistrate în principalele dicționare generale ale limbii române (DCR, DEX, DEXI, DN, MDA, MDN, NODEX, DLR, 2010) și reflectă stadiul actual al dinamicii limbii române. Astfel, se reconfirmă necesitatea revizuirii, completării permanente nu doar a surselor lexicografice amintite. Atâta vreme cât femeile participă direct la piața muncii și ocupă posturi, această realitate trebuie consemnată și de Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova, și de nomenclatoarele de meserii și specialități. Păstrând standardul masculin în limbaj, continuăm să alimentăm percepția că femeile sunt pe locurile „rezervate” genului masculin și trebuie să se încadreze în acest standard considerat „natural”.

Atestarea și utilizarea tot mai frecventă a formelor de feminin în discursul public denotă că o bună parte din purtătorii și purtătoarele limbii române, conștient sau mai puțin conștient, resimt faptul că mobilitatea limbii este mai redusă decât a societății înseși și nu mai tolerează patriarhatul lingvistic încă „protejat” normativ de înaltul for academic.

În procesul de revizuire a Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM) din 2014, consultând 14 surse lexicografice, precum *Dicționar de cuvinte recente (DCR2 și DCR'13)*, *Dicționarul Explicativ al Limbii (DEX'09 și DEX '98)*; *Micul dicționar academic (MDA2)*, *Marele dicționar de neologisme (MDN '00)*, *Noul dicționar explicativ al limbii române (NODEX)* ș.a., constatăm, de exemplu, că din cele 5600 de ocupații incluse în clasificatorul național 4577 (81.73%) au forme și de feminin. A se vedea *Anexa* cu cifre și exemple pertinente.

Respectiv, este absolut întemeiată includerea corespondentelor feminine în documente normative, precum CORM, și ulterior în nomenclatoarele de specialități și meserii. Piața muncii este într-o continuă schimbare. În ultimii 10 ani au apărut profesii, meserii care nu sunt incluse încă în dicționare și acestea constituie 391 din totalul ocupațiilor incluse în noul CORM.

Pentru cele 547 denumiri de ocupații care, deocamdată, în dicționare nu sunt înregistrate cu forme de feminin, sistemul limbii române contemporane permite formarea acestora utilizând sufixele moționale consacrate pentru formarea numelor de agent feminine (-ă, -iță, -că, -oaică, -easă, -toare, -eză), care numesc ocupații, profesii, demnități, titluri.

În cazul cuvintelor de origine străină, limbile au tendința să formeze femininul. De exemplu: în franceză atestăm 'webmestre/webmestres, iar la noi -- steward/stewardesă la sol, barman-șef/barmană (barmaniță)-șefă (corect ar fi barwomen ca și chairwomen). A se vedea exemplele și din limba germană.

Mai multe țări, precum Spania, Franța, Mexic, Ucraina, Serbia, Germania, Austria ș.a., au decis să „demasculinizeze”, limbile lor. Ghidul spaniol *Guía de comunicación no sexista (2011)*, spre exemplu, include o serie de reguli și sugestii pentru a oferi un tratament lingvistic egalitar femeilor și bărbaților, a evita și a elimina sexismul din limbaj. „Institutul Cervantes, instituția publică spaniolă care se ocupă de promovarea limbii și culturii spaniole în lume, nu poate trata cu indiferență folosirea limbii spaniole într-un mod care reflectă și transmite idei și atitudini discriminatorii față de femei”, consideră directoarea Institutului Cervantes, Carmen Caffarel. Una din recomandările ghidului se referă la folosirea formelor la feminin în cazul profesiilor, ocupațiilor și funcțiilor ocupate de femei, atunci când aceste forme gramaticale există. Este de preferat să se spună „avocată”, „judecătoare”, „expertă”, „consilieră” etc.



În Franța, Înalțul Consiliu pentru Egalitate între Femei și Bărbați a elaborat încă în 2015 un **Ghid practic pentru o comunicare publică fără stereotipuri de gen (Guide pratique pour une communication publique sans stéréotype de sexe)**: „O limbă care face femeile invizibile este amprenta unei societăți în care acestea au un rol secundar. Pentru că limba este politică, limba franceză a fost părtinitoare în mod deliberat față de masculin timp de câteva secole de grupuri care s-au opus egalității de gen.”. În 2019, Academia de Științe din Franța a validat utilizarea firească a formelor de feminin pentru ocupații, funcții și titluri. Argumentele aduse de lingvиста Eliane Viennot, autoarea cărții *Le langage inclusif: Pourquoi, Comment?* nu lasă loc de speculații: „În limba franceză, în limba latină și în toate limbile romanice se obișnuiește să vorbești despre femei la feminin. Prin urmare, este greșită adresarea către femei prin determinative masculine, cum ar fi doamnă președinte sau doamnă profesor... Limba trebuie să conțină lexeme prin care exprimarea despre femei și bărbați să fie pe picior de egalitate.”

Și Ucraina a făcut un pas înainte în promovarea corespondentelor feminine pentru funcții și profesii. „Ortografia ucraineană”, ed. nouă, 2019 (Ministerul Educației și Științei și Academia Națională de Științe), recomandă „aplicarea regulilor și reglementărilor noii ediții a ortografiei în toate sferele vieții publice, în special în stilul oficial-

Маскулітив (слово чоловічого роду)	Фемінітив (слово жіночого роду)
більшість основ: автор, депутат, дизайнер, директор, доцент, лідер, прем'єр, редактор, співак, студент, учитель, фігурист	додаємо суфікс -к- : авторка, депутатка, дизайнерка, директорка, доцентка, лідерка, прем'єрка, редакторка, співачка, студентка, учителька, фігуристка
основа на -ник та -ень : вершник, засновник, керівник, очільник, речник, рятувальник, учень	додаємо суфікс -иц- : вершниця, засновниця, керівниця, очільниця, речниця, рятувальниця; учениця; виконавиця, переможниця, підприємниця, посадовиця, службовиця
основа на -ець : виконавець, переможець, підприємець, посадовець, службовець	
основа на -ець : виборець, плавець, фахівець	
основа на приголосний: майстер, філолог; бойко, лемко	додаємо суфікс -ин- : виборчиня, плавчиня, фахівчиня; майстриня, філологиня; бойкиня, лемкиня
іншомовна основа: барон, дякон, поет	додаємо суфікс -ес- : баронеса, дяконеса, поетеса

administrativ”. Ministerul ucrainean al Dezvoltării Economice, Comerțului și Agriculturii a adoptat Ordinul nr. 1574 în 18 august 2020 pentru modificarea clasicatorului național și introducerea formelor de feminin.

Limbajul echitabil de gen este promovat în practică și în Austria, în virtutea prevederii art. 7 alineatul 3 din legea constituțională federală, care stipulează că desemnările oficiale pot fi utilizate în forma care exprimă genul persoanei în funcție. Același lucru se aplică titlurilor, diplomelor academice și titlurilor de post. (<https://www.bundeskanzleramt.gv.at/agenda/frauen-und-gleichstellung/gleichbehandlung/sprachliche-gleichbehandlung/sprachliche-gleichbehandlung-frauen-maenner.html#sigurã>).

Recent (2021) Serbia a adoptat „Ghidul privind utilizarea limbajului sensibil la gen în administrația publică”, care a fost conceput ca un instrument „ușor de citit”, oferind recomandări și îndrumări autorităților. În aceeași perioadă, Consiliul pentru Ortografia Germană - autoritatea centrală în materie de ortografie (format din 41 de membri din șapte țări și regiuni: Germania, Austria, Elveția, Principatul Liechtenstein, Provincia Autonomă Bolzano-Tirolul de Sud și din Comunitatea de limbă germană din Belgia) și-a reafirmat punctul de vedere că toți oamenii ar trebui tratați cu un limbaj sensibil la gen și că ar trebui abordați în mod sensibil. Setul oficial de recomandări și reguli -- Geschlechtergerechte Schreibung: Empfehlungen vom 26.03.2021 (Ortografie echitabilă de gen: recomandări din 26 martie 2021) -- se impune școlilor, precum și administrației, justiției.

Astfel, îndemnul și recomandările privind utilizarea limbajului echilibrat în privința genului în limba română, exprimate de autoarele și autorii care semnează această notă, constituie un demers firesc, integrant al principiului egalității de gen, argumentat științific, actual și necesar, fundamentat și pe opiniile mediului academic, societății civile din mai multe țări.

Semnează:

dr. în filologie, conf. univ. Loretta Handrabura, directoare a Centrului de Formare Continuă, AIT

dr. în filologie, conf. univ. Alexandra Gherasim, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Universitatea de Stat din Moldova

dr. în filologie, conf. univ. Ana Vulpe, responsabilă Sector de lexicologie și lexicografie al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MEC

dr. în filologie, conf. cercetător Marin Butuc, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

dr. în filologie, conf. univ. Tatiana Cartaleanu, Catedra de limbă română și filologie clasică, UPS „Ion Creangă”

Alexei Axan, filolog, profesor la Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău